

NA VEIQARAVI VAKAVANUA

Vakarautaka o: Sekove Bigitibau
©Tabana ni Vosa kei na iTovo Vakaviti

Ni cavuti na vosa qo (veiqaravi vakavanua) e levu era dau nanuma ni oqo na veiqaravi vakaturaga e dau vakayacori ga vei ira na turaga bale, se o ira na vulagi rogo se kilai, se iliuliu ni matanitu. Meda nanuma tiko ni okati tale ga me veiqaravi vakavanua na tubetube se vakacabo kei na ciqociqo lalai eda vakayacora nida sota vakaveiwekani. E wili kina na vosa, tama, cobo kei na ivakarau ni vakacabo, tubetube, ciqociqo kei na kacikacivi ni yaqona, iyau kei na magiti.

Ni kidavaki vakavanua e dua na turaga bale se iliuliu ni matanitu e sa macala ga ni na levu na kena oga baleta ni muri vakamatalalai na gacagaca ni veiqaravi. Ena vakatale ga kina na veiqaravi ena solevu eda dau vakayacora. Ia, me matata ga ni veigauna kece ena vakayacori kina e dua na veiqaravi vakavanua ena vakaraitaki e matanalevu na rakorako ni itovo vakaturaga vakaviti, dau qarauni sara kina vakavinaka me kua ni dua na ka e rogo se rairai sakasaka.

E sega wale ga nira vakaitavi na tubetube se o ira na vakacabo, eda vakaitavi kece sara ga na tiko kina. Na noda vakanomodi tiko ena vanua e caka kina na veiqaravi e vakaraitaka nida doka na veika e caka tiko.

Era vakaitavi vakalevu ga na tagane uabula kei na cauravou. Na itautau ni vosa e vakayagataki kei na ituvatuva ni vosa e dau qarauni sara vakavinaka me veiganiti kei na veiqaravi.

Na Vakacabo

Me vaka ni duidui na itovo ni veivanua e Viti, ena duidui tale ga na ivakarau ni veiqaravi vakavanua, vaka tale ga kina na kena vosa. Ia na ituvatuva se veitarataravi ni veika e dau lewe ni dua na vosa ni veiqaravi ena tautauvata ga.

Na vakacabo na noda solia vakavanua e dua na ka. Eda kerekere tiko me ciqomi na inaki e cabo kina. Eda tosoi keda sobu, da vakalevulevu ira na itaukei. Na vosa kece e vaka me tauci e na yalo ni kerekere.

Ni matata tiko na ituvatuva se veitarataravi ni ka e lewe ni vosa ni vakacabo, eda na doudou na vosa.

iCavuti

E matai ni ka me dau kilai ni bera ni dua e tekivu vosa na icavu vakavanua nei koya e cabo tiko vua na yaqona se iyau oya. E duidui beka na kena vosa ena noda dui vanua, ena levu na vanua e dau tekivu ga ena, "vakaturaga saka i ..." (cavuti sara na icavu ni vanua). E ka bibi mo cavuta na icavuti ni vanua, dau sakasaka sara kevaka e sega ni vakaraitaki. Ni matata tiko gona na ituvatuva se ivakarau ni vakacabo, ena dau liu tiko mai na icavuti ni vanua o vakacabo tiko yani kina, dau vosataki tiko mai va oya, "Vakaturaga saka i,," duidui beka ga na kena vosa ena veivanua.

Nisa vakacabori na yaqona, sa vakaturagataki se cavuti na icavuti ni vanua e cabo tiko kina, e sa na qai cavuti tale ga na icavuti nei koya e nona na yaqona. Ni sa cavuti yani na icavu nei koya e nona na yaqona e cabo tiko oya, era na kila sara mai na itaukei na vanua e gole yani kina o nodra vulagi, na itaukei ni yaqona. E dua gona na inaki bibi e tiko ena icavuti ni vanua me vakatakila na vanua cava e gole tiko yani kina e dua, me rawa kina na veikilai.

Ni sa vakamacalataki oti ga na icavuti ruarua, qo na icavuti ni vanua e cabo yani kina kei na icavuti nei koya e nona na yaqona, e sa tarava sara yani na tukuni ni inaki ni yaqona.

iNaki ni yaqona

Na tukuni ni inaki ni yaqona e rawa ni vakalekaleka ga, me matata rawa ga na kena inaki, se isevusevu ina dua na vanua, vakaraitaki ni magiti, yaqona ni gone, se cava tale. Eda dau rogoci ira tale ga e so na gauna ni veiqaravi nira dau vakayatuyatutaka sara, ena kena vosa matau, na inaki ni yaqona. Na vosa matau e dau lewe ni vakamacala ni inaki ni yaqona e sega ni ka rawarawa na kila. E na rawa ga nida vakayagataka kevaka eda dau vakarorogo vakalevu ena gauna ni veiqaravi, oti da qai vakamatautaki keda meda dau vakayagataka nida vakaitavi tiko ena veiqaravi.

Ke balavu sivia na vakayatuyatu ena rawa ni lai cala tale na veika eda tukuna, se da taletaleva tale na ka eda sa cavuta oti. E vinaka meda nanuma tiko ga na inaki, kevaka eda rawa ni vakayatuyatutaka ena vosa ni veiwekani kei na veidredreti vakavanua, meda cakava, ke sega, vakabibi vei keda eda se qai tekivu vakavakacabo tiko, gauna ga eda sa kila kina ni sa matata na inaki ni yaqona eda cabora tiko, tinia sara.

Me vaka e sa vakaraitaki oti tiko e tiko ga na ituvatuva se kena ivakarau. Eda vakaraitaka ga na icavuti, qo na icavuti ruarua me vaka e sa vakamacalataki oti, oti oya sa tarava sara mai na tukuni ni inaki, sa tini sara tale.

iTinitini

Na kena itinitini ena via vaka ga na itekitekivu, e tiko na kena vosa dau kilai levu kina ni sa vakarau tini, ena duidui beka ga na kena ivosavosataki ena veivanua.

Ni sa cavuti taucoko na veika e dau lewe ni vosa ni vakacabo, sa vakarau me mai tini, e vakalevu me dau tekivutaki mai na itinitini ni vakacabo ena vosa qo, "Balabalavu na vosa ni yaqona". Ni sa cavuti mai qo eda sa rawa ni kila ni sa vakarau me tini na vosa ni vakacacabo.

Ni sa cavuti mai na 'balabalavu' e dau qai cavuti tale na icavu ni vanua e cabo tiko kina. Me vaka beka qo, "Balabalavu saka na vosa ni yaqona, cabo vakaturaga saka tu i". Qai duidui tale na vosa me tini vakadua kina. So e "sosoraki atu", so e cavuta "au vu—ra", so e "atu" kei na so tale na kena vosa ena veivanua, tu vata na kena icavucavuti me yara se tubu cake na domo. Ni cavuka na vosa nei koya e vakacabo era na qai camana yani na kena vo mera cavuta na "duo", se "ee..." se cava ga na kena ivosavosataki ena veivanua. Oti era qai vakacobocobo kece, o koya e vakacabo kei ira na veiwekani era tiko ena soqo. Sa cavuka sara ga e kea na vakacabo, sa na qai soli yani na yaqona vei ratou mai yasana kadua me ratou tara.

Tarai/Ciqomi ni yaqona

E duidui tale ga na ivakarau ni tarai ni yaqona ena noda vanua. Ni tarai na yaqona ena so na vanua, era vakalekalekataka ga, ena so tale na vanua era dau vakabalavutaka baleta ni sa na sega tale ni kacivi. Nida lai sevusevu ina dua na vanua e dau tarai, kacivi tale ga kina na yaqona, ena tara e liu na turaga ni vanua oya na yaqona qai dau kaciva na matanivanua.

Ni dikevi na vanua era tara, ra qai kaciva tale ga na yaqona, e vakalevu me dau vakalekaleka ga na vosa ni kena tarai. E vakalevu me dau lewe ga ni vosa na vakavinavinakataki kei na ciqomi ni inaki a sereki toka mai ena vosa ni vakacabo. Ni sa kilai oti ga oqori sa tini tale.

E sega ni dua tu na vosa tudei me tini kina na tarai ni yaqona, me vaka eda rogoca toka ena vakacabo, sa vaka meda dau kila levu ni sa vakarau tini ni sa cavuti mai na "balabalavu." Ena tarai ni yaqona e vakalevu mena vatonaki – oya me vosa vakamanamanataki ga na inaki ni yaqona, se vakanuinui vinakataki e dua na ka e se bera ni yaco. Ena vakabibitaki tiko ga kina na vakadeitaki ni veikilai se veiwekani, me kua ni dua e rarawa kina.

Ena vakacabori ni yaqona ni gone, e rawa ni tukuni kina va qo, "rau lai dei mada ga na veiwatini," se ena itinitini ni tarai ni ivesusevu e caka vei ira na dauvunau ena rawa ni cavuti kina me "tubu na lotu." Na vosa ni itinitini va qo ena muria toka ga na inaki a vakaraitaki mai kina na yaqona. Ena veivanua e dau lai kacivi tale tiko kina na yaqona, e vakalevu me sega soti sara ni dau vakabalavutaki na vosa ni tarai ni yaqona, sega tale ga ni cavuti kina na icavu ruarua, me vaka a vakaraitaki mada mai ena vosa ni vakacabo.

Ni dikevi na veivanua e sega ni kacivi kina na yaqona, e sa dau vakabalavutaki ga na kena tarai, cavuti kina na icavu ruarua me vaka beka qo: "Au tara mada ga na yaqona, cabe vakaturaga tiko mai (icavuti nei taukei ni yaqona), cabe tiko na vosa ni yaqona i (icavuti nei koya e cabo tiko vua)". Qo e sa cakava ga na matanivanua ni turaga me vaka ni sa sega ni tara tale na turaga.

Ni sa na cava ga na nona tara, e sa na vakamaluataka sara, se tabaka. Me vakabeka qo: "yaqona saka e levu kaliu! kaliu! kaliu! Oti ra qai cobo kece. Na tabaki ni yaqona va qo kei na kena coboti e levu sara na kena duidui ena noda dui vanua.

Ke tarai qai kacivi, ena tara mai vakalekaleka na turaga, qai kaciva na matanivanua. E dua na duidui e tiko e ke ni vanua e dau kacivi tale ga kina na yaqona ena sega mada ni vakamaluataka se tabaka na yaqona o koya e tara, ena qai mai cakava oya o koya e kaciva, se e dua tale.

Na kacivi ni yaqona e tu na kena ivakarau se ituvatuva. E vakalevu me na tukuna sara ga mai o koya e kaciva na yaqona ni sa kaciva tiko. Me vaka beka qo, "Au kaciva tiko mada ga na yaqona...."

Dau tarava mai qo na nona cavuta tale na icavuti ni vanua nei koya a cabora mai kei na kedratou icavuti, oti sa qai vakavinavinakataka.

E dau mai balavu na kacivi baleta ni na mai cavuti tale kina na icavu ruarua me vaka sa vakaraitaki toka e cake, mai tovolei me vakasotari vata na kena vosa kei na vosa a cauraki mai kina ni se qai cabo mai. Ena vakayatuyatutaki tale me sobuti koya na itaukei ni yaqona na veivakalougataki, qai tini. E so e tiko na itinitini ni vosa ni kacivi ni yaqona, so e qai lewa ga o koya e kaciva tiko, ia me salavata ga na inaki e cabo mai kina. Ia ena dau kilai tale ga ni sa vakarau cava na vosa ni kacivi ni yaqona ena rorogo ni domo ni vaka e tubu qai yaraki.

Ni sa cava ga na vosa ni kena kacivi, sa coboti, e sa na qai tabaki se vakamaluataka ena kena vosa, ra cobo kece. Me vaka e sa vakaraitaki oti, na ivakarau ni cobo ena duidui.

E DUA NA IVAKARAITAKI NI VAKACABO ISEVUSEVU – LAURAI KINA NA DUIDUI NI IWASEWASE

I. (ITEKITEKIVU, ICAVUTI NI VANUA, VEIKILAI)

.....
Sa vakaraitaki toka mada yani e dua na yaqona qo. (Cobo)

Vakaturaga saka tiko i Naduruvatu vua na turaga na Vunivalu.

O dou na rairai vakataroga tiko beka na turaga na ilakolako qo kei na yaqona e mai cabo tiko ena nomudou soso nikua.

Qo saka na ilakolako ni tabana ni bula ni noda matanitu, ena kena valenibula mai Nausori. Na nodra ilakolako saka ni raikoro na kena vuniwai. Cabe tiko mai na vanua, mai Nacolase vua na Turaga na Tui Tavuki.

II. (INAKI)

.....

Na yaqona saka qo oni sa na kila saka tiko na kena ibalebale. **Qo saka na isevusevu vakaturaga ina nomuni vanua.** Sa kerei saka tiko kina na yalomuni na goneturaga moni ciqoma na ilakolako vakamataniu qo ena kena mai vakatorocaketaki na bula ena nodatou vanua, kerei tiko kina ke rawa ni vakarawarawataki tale ga na veiqaravi.

E lailai tiko, sa kerei saka tiko ga moni ciqoma ena mataloloma, me rawa ni mai taucoko tiko kina na veiqaravi.

.....

III. *(ITINITINI)*

.....

Balabalavu saka na vosa ni yaqona, na isevusevu vakaturaga. Au vakacabera tale na kena vosa ina vanua, i **Naduruvatu vua na turaga vunivalu** ATU!!!

(Cobo)

(Qo e ivakaraitaki ga, na vosa, kei na ivakarau ni vakacabo ena duidui e veivanua)